

ПРЕДГОВОР

Зборник радова *Манифестии у српској књижевности 20. века* резултат је научног скупа који је организовао Институт за књижевност и уметност (ИКУМ), одржаног у просторијама ИКУМ-а 12. и 13. децембра 2019. године. На скупу су се чула излагања тридесетак научника из Србије, САД, Пољске, Украјине и Италије. Званични језици скупа били су српски и енглески.

Зборник има двадесет и један рад, који се баве манифестним и програмским текстовима српских писаца и покрета, периода модерне, авангарде и неоавангарде. Како је 20. век подељен двама светским ратовима, на време пре Првог, ратно доба, међуратни период, Други светски рат и поратно доба, то су и радови, посвећени разним темама различитих књижевних појава, подељени у неколико целина. Прва, која покрива период модерне, доноси рад Бојане Стојановић Пантовић „Симболизам, модерна, индивидуализам: поводом *Антиологије српске лирике 1900–1914*. Леона Којена”, у ком се пропитују теоријско-поетички појмови и термини везани за епоху српске модерне, поводом предговора наведеној антологији. То су појмови модерне/модерности, индивидуализма и симболизма, с обзиром да се у српској књижевној историографији, поред термина модерна за овај период (Ј. Деретић), полако прихвата и термин симболизам (П. Палавестра). Рад Александра Петрова „Књижевни и часописни манифести” посвећен је часописним манифестима. На основу анализе значајних манифеста српске књижевне периодике и полемика њима подстакнутих, од првог броја *Српској књижевној гласника* 1901. Богдана Поповића до *Младости* и *Сведочанства* почетком педесетих година, укинutih због антидогматизма и модернизма, нуди се дефиниција ових књижевних термина. Персида Лазаревић Ди Ђакомо у свом тексту „Из једног другог угла (и манифеста): Ђузепе Прецолини, Велики рат, и јужнословенско питање” обрађује авангардну делатност

италијанског десничарског писца и новинара Ђузепеа Прецолинија, пре свега његов став према Првом светском рату, јужнословенском питању, Далмацији, и Србији. Александра Секулић радом „Два лица модернитета: Ракић и Црњански”, пратећи Ракићеве аутопоетичке исказе у појединим писмима писаним за време конзулства у Приштини, као и ставове о модерном песништву које износи у разговору са Бранимиром Ђосићем када, између осталог, износи тврдњу да слободни стих не постоји, као и да његово ухо не може чути Црњанског ког ипак цени, преиспитује, кроз конкретне програмске ставове Црњанског и Ракићеве аутопоетичке трагове – у чему се заиста састоји сукоб двеју песничких фигура.

Друга целина зборника покрива период историјске авангарде српске књижевности, онај између два светска рата. Агата Коцот и Кинга Сјевјор у свом есеју „Светови југословенске авангарде (1921–1934)” баве се периодом авангарде у југословенској (српској) књижевности, од 1921. до 1934. године. У том временском периоду настајали су бројни авангардни покрети, најчешће под утицајима Запада: зенитизам, светокретизам, дадаизам и надреализам, о којима је овде реч, остале уписани као главни правци авангардних кретања наше литературе. Један од важних сегмената њиховог деловања јесу манифести и текстови програмског садржаја, који су остали као сведочанство њихових жеља за променама. Дејан Ајдачић радом „Стратегије убеђивања у манифестима српске авангарде” указује на парадоксе манифеста авангардних покрета, а манифести српске авангарде 20-их година 20. века посматрају се са становишта стилистичких функција употребљених говорних жанрова у оспоравању и убеђивању. Анализом манифестних текстова Црњанског, Винавера, Алексића, Мицића и Драинца обраћа се пажња и на однос онога што се у манифестима одбацује према ономе за шта се аутори манифеста залажу. Драган Бошковић се у раду „Авангардни манифести и убрзање књижевности” бави испитивањем феномена брзине у књижевности која се у оквирима авангардних текстова радикално репрезентује. Модернистичко убрзање књижевности иманентно је поетици манифеста: њиховом програмском захтеву за убрзањем, њиховом (мета)дискурзивном карактеру, истовременој производњи наративно-поетске синтаксе и преиспитивању могућности писма. Василије Милновић у тексту „Како је пропала српска авангарда: програмски текстови зенитизма, дадаизма и Растка Петровића насупрм књижевног канона”

промишља типолошку специфичност радикалне уметничке праксе зенитизма, дадаизма и ране поезике Растка Петровића на експлицитном нивоу, преко њихових манифеста и програмских текстова, као и однос тих исказа спрам модернистичких реинтерпретација које су постале саставни део књижевног канона. Предраг Тодоровић у раду „Манифести и програмски текстови српског дадаизма” истражује улогу манифеста у дадаизму, са посебним освртом на српски. Дадаизам је авангардни покрет који нам је оставио убедљиво највише текстова манифестног карактера – чак двадесет и три. Ако им придружимо и програмско-памфлетске текстове, као што су они Алексића и Пољанског, њихов број је много већи. Апсурд, парадокс, рафалне реченице-слогани, бомбастичне изјаве, прејакe речи, провокација, агресиван наступ појачан типографским играријама – делује да се анти-уметност на тај начин најбоље објављује у дадаизму. Текстом „Одједи Бретонових манифеста у српском надреализму: појам ’надстварности’” Јелена Новаковић испитује експлицитне интертекстуалне везе између Бретоновог Првог и Другог надреалистичког манифеста и теоријских разматрања српских надреалиста који, цитирајући и коментаришући њихове одломке, изражавају своју поезику. Маја Медан Орсић свој рад, насловљен „Програмски текстови надреализма: потрага за алтернативном књижевном традицијом”, такође посвећује феномену надреализма. Текст показује на који начин су српски надреалисти, по угледу на француске, покушавали у својим програмским и манифестним текстовима да преобликују традиционално схватање уметничког покрета, уносећи у њега аутокритички и аутокорективни дух авангарде. У раду „Ноћне море европске авангарде: цртани роман ’Вампир’ и оглед ’Генеза Уметности’ Мирослава Фелера” Зоран Стефановић се бави кратким цртаним романом „Вампир” Мирослава Фелера – објављеним на српском у *Сведочанствима* 1925, а на француском у *La Révolution surréaliste* који месец касније – и указује на недовољно проучен естетски и поетички феномен 20. века: унутрашњи развој авангардног и експерименталног стрипа, не само Србије и Краљевине Југославије већ и Европе.

Трећа целина зборника, она која покрива период неоавангарде у српској књижевности и уметности, започиње текстом Зоје Бојић „Кодекс Милована Видака и стваралаштво групе Медиала као привремена победа аутохтоне фигуративности”. У њему се истражује смисао програмског текста *Кодекс* Милована Видака ликовне групе Меди-

ала која је као колектив различитих уметника била трајно активна од 1953. током нешто дуже од једне деценије у тадашњој Југославији, првенствено у Београду. Милош Јоцић се у раду „Теорија / манифест: *Воковизуел* Владана Радовановића” осврће на кључно програмско-теоријско дело Владана Радовановића *Воковизуел*. Оно, по Јоцићу, представља не само проглас ауторове истоимене неоавангардистичке, вишемедијске поетике, него и једну од најкомплетнијих наших студија о визуелним и експерименталним поступцима у старијој и савременој књижевности. Жарка Свирчев се радом „*Памфлеџи и Рок* – манифести неоавангарде у српској култури” бави анализом неоавангардних публикација *Памфлеџи* (1968) и *Рок* (1969). Предмет анализе је манифестни дискурс ових публикација који се испољава у њиховој античасописној парадигми, реторичким стратегијама и исказима, поетичким моделима, микрожанровским јединицама и међутекстовним и вантекстовним везама. Јелена Марићевић Балаћ се у тексту „Типологија сигналистичких манифеста” бави сигнализмом, указујући на фундаменталне идејне црте поетике овог српског неоавангардног правца. Поред експлицитних манифестних текстова (*Манифестна њесничке науке*, *Манифестна сињализма: Regulae poesis* и *Сињализма*), пажња је посвећена и траговима имплицитних залагања за сигналистичку теорију и њену практичну примену, који се могу прочитати у интервјуима, полемичким текстовима, преписци и дневничким записима Мирољуба Тодоровића. У раду Соње Веселиновић „Перформативни текст Јудите Шалго” ауторка анализира књижевно дело Јудите Шалго, које потенцира перформативну функцију језика и ауторереференцијалност као своје препознатљиве особине. „Изведени текстови” из збирке *67 минуџа, наїлас* (1980), који су и били део перформанса, могу се читати као песме-манифести у којима се проблематизује статус и деловање текста, релација ауторка–реципијент, као и веза поетике и политике у најширем смислу. Марко Радуловић се радом „’Програмски текстови’ послератног модернизма у контексту редефинисања средњовековне традиције” бави анализирањем неколико радова наших песника поратног модернизма. На основу тумачења текстова „Шта је то косовско опредељење” Зорана Мишића, предговора *Анџолоџији српскої њеснишиџва* Миодрага Павловића и „Јефимијин дух и четири песме (поезија као молитва)” Ивана В. Лалића аутор настоји да испита самосвесни однос послератног модернизма према средњовековном наслеђу, односно да сагледа

његов полемички, субверзивни и књижевноисторијски потенцијал. Текст Светлане Шеатовић „Друга традиција’ српских послератних песника” описује програм „друге традиције” у послератној српској поезији коју је дефинисао Јован Христић у предговору *Изабраним и новим њесмама* (1969) Ивана В. Лалића. Христић и Лалић су представници овог незванично изведеног програма „друге традиције” коју су тражили у вези античке и средњовековне културе са српском савременом књижевношћу. Снежана Савкић у раду „Војислав Деспотов у контексту програмских текстова српске неоавангарде” анализира неке од програмских текстова Деспотова који, према ауторки, кореспондирају са поетским и прозним рукописима инкорпорирајући аутоиронијски и аутопоетички говор, метафикционалност и метатекстуалност, али и принцип „естетског активизма”. Текст Але Татаренко „Антологије и књижевни манифести као огледало генерацијске поетике ’младих’ у српској књижевности 20–21. века” закључује ову последњу целину зборника. У њему се разматрају антологије и манифести који су послужили као огледало поетике „младих” у српској књижевности – од генерације Милоша Црњанског и Иве Андрића, преко „младе српске прозе” и Београдске мануфактуре снова, до писаца П-70 (Прозе на путу). Избор поетичке вертикале „модернизам – постмодернизам – постпостмодернизам” пружа могућност да се прате промене у принципима формирања генерацијских књижевних група.

Текстови сабрани у зборник радова *Манифестии у српској књижевности 20. века* значајан су допринос проучавању наше књижевности кроз фокус манифестно-програмских текстова. Њима се дефинишу и редефинишу многи литерарни феномени српске књижевности прошлог века, који је био буран како геополитичким, тако и уметничким превирањима, променама културних парадигми, често радикалним и бескомпромисним.

*Предрај Тодоровић
Светлана Шеатовић*